SODOBNI POGLEDI NA OGROŽENOST SLOVENŠČINE

MONIKA KALIN GOLOB

Monika Kalin-Golob je asistentka na Oddelku za komunikologijo Fakultete za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Kardeljeva pl. 5, 61000 Ljubljana

France Bezlaj je zapisal: "Z jezikovnimi vprašanji se po navadi ukvarja samo peščica strokovnjakov in gotovo je nekaj narobe, kadar začno vznemirjati širšo javnost ter polnijo žolčne polemike strani naših dnevnikov, kulturnih obzornikov in celo humorističnih listov." (Bezlaj 1967, 9). Takrat je tako burne razprave in polemike povzročil novi pravopis (1962) zaradi posplošenja pripone *-vec* za vršilce dejanj nedovršnih glagolov. Najpogosteje spor poimenujemo: *bralec – bravec*.[1] Ob prebiranju časopisja zadnjih dveh let zopet pogosto naletimo na članke, ki obravnavajo jezikovna vprašanja, tokrat predvsem z vidika vpliva angleščine na slovenščino. Ali je slovenščina ogrožena, se sprašujejo avtorji številnih prispevkov in navajajo različne trditve za in proti.

V prispevku bom z analizo nekaterih člankov iz let 1993 in 1994, ki obravnavajo vprašanja slovenščine v javnosti, poskušala odgovoriti, ali je slovenski jezik res ogrožen.

Naredite nam to deželo angleško

To je nadnaslov Gradišnikovega članka, ki je povzročil različne odgovore in spodbude, zato si oglejmo temeljne misli. Gradišnik meni, "da utegne slovenščino v javni rabi kmalu povsem izriniti angleščina", da se Slovenija "naglo in vztrajno spreminja v **angleško jezikovno provinco**", in nato našteva tuja imena podjetij v Ljubljani ter različno rabo angleških besed (predvsem) v reklamah. Sprašuje se, zakaj se ne "zganejo" Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Slavistično društvo in Oddelek za slovenščino na obeh univerzah. Hkrati glede na podobne izkušnje v preteklosti ugotavlja, da tudi njihovi protesti ne bi pomagali. Zato predlaga: **"nujno je, da se slovenščina v javni rabi zavaruje s posebnim zakonom in z ustrezno ustanovo"**, kajti drugače "nas zares čaka jezikovna katastrofa" (Gradišnik 1993a). Najprej je ta članek vspodbuda Cirilu Zlobcu, da v anketi revije ***Sodobnost*** sprašuje Koliko nas jezik še določa kot narod? (Zlobec, 1993). V njej ob naslovnem zastavlja naslednja vprašanja: "Zakaj smo danes tako odprti do vsega tujega, če le obstaja za to kakršnakoli razlaga, ne jezikovna, ampak ekonomska, finančna, tržna? Je zmerom in povsod takšno prilagajanje potrebno in neizbežno? /.../ Obstaja nevarnost, da se bo slo-

venščina vrnila v stare okvire družinskega jezika ali, moderno rečeno, drugega jezika? Bo dostojanstvo nacionalnega jezika še lahko zagotavljala domača književnost? So to samo prazni strahovi? Ali pa je naš današnji odnos do jezika, do njegove javne rabe spet tak, da je treba o tem z vso odgovornostjo razmišljati, morda tudi kaj reči, ukreniti?". Odgovori petnajstih vprašanih (Jože Faganel, Branko Gradišnik, Janez Gradišnik, Matjaž Kmecl, Lojze Kovačič, Janko Moder, Dušan Moravec, Janez Orešnik, Boris Paternu, Jože Pogačnik, Breda Pogorelec, Denis Poniž, Jože Toporišič, Saša Vuga in France Zadravec) so objavljeni v lanskoletni ***Sodobnosti***. Vsi vprašani menijo, da je jezik tisti, ki določa Slovence kot narod, ali kot piše Jože Toporišič (1993, 274): "S polnim prepričanjem torej trdim, da si Slovencev brez njihovega posebnega jezika ne morem zamišljati." O ogroženosti jezika izrecno govorijo Janez Gradišnik (v smislu že povzetih stališč angleščina – slovenščina), Dušan Moravec (slovenščina bo postala drugi jezik, ker bo Slovencev vedno manj) in Boris Paternu (brisanje jezika zaradi pragmatizma, ki postaja "uradna vera" Slovencev). Da je jezik treba zakonsko zaščititi, menijo Janez Gradišnik, Janko Moder, Boris Paternu, Breda Pogorelec in Jože Toporišič. Najbolj radikalna sta Gradišnik in Paternu (prim.: "Te reči nihče ne bo slišal, če niso postavljene z uradnimi predpisi in ovrednotene z denarnimi merami. To je danes edina literatura, ki jo je naša pragmatična pamet morda še pripravljena brati, razumeti in vsaj do neke mere upoštevati. Vse drugo so boji z mlini na veter." (Paternu 1993, 255.)) Zanimivo je, da večina vprašanih problem slovenščine v javnosti postavlja širše, torej ne zgolj v odnos slovenščina – angleščina. Tisti, ki se ne zavzemajo za zakonsko zaščito, poudarjajo predvsem vlogo šole, ki naj skrbi za jezikovno kulturo in izobraževanje bolje kot sedaj. Vprašanje slabega ravnanja z jezikom razlagajo s splošnim stanjem družbe, ki se je znala braniti pred zunanjim sovražnikom, ne zna pa se soočiti sama s seboj, se otresti kompleksa majhnosti in se ceniti. Splošen nered se kaže na vseh področjih, v jeziku kot neznanje in slaba jezikovna kultura. Ali kot piše Denis Poniž: "In vendar mislim, da slovenščina ni ogrožena. Ogroženi so samo tisti, ki so izgubili občutek za jezik. To je posebne vrste ogroženost, ki je ni lahko opisati. Biti jezikovni brezdomec je nekaj najbolj pošastnega na tem svetu." (Poniž 1993, 272.)

Na Gradišnikovo pobudo je odgovoril tudi Niko Košir (1993). Strinja se z Gradišnikom in navaja tri vzroke za slabo stanje:

1. "vsesplošna razpuščenost, ki jo imajo nekateri povsem brez razlogov za znamenje demokratičnosti in naprednosti";
2. "da se je pri nas nakotilo preveč jare gospode, za katero je po eni strani značilna hudo pomanjkljiva izobrazba, po drugi pa malikovanje vsega tujega";
3. "ker je preveč ljudi, ki imajo zaradi okoliščin – gre za sodelavce pri radiu in na televiziji in v časnikih – največ vpliva na rabo jezika, napol pismenih".

Ob tretjem vzroku Košir Gradišnikovo problematiko širi na neznanje slovnice (konkretno: piše o nepravilni rabi mestnika in dajalnika). Že v naslednjih ***Književnih listih*** mu je pritrdil Jože Šifrer (1993), ki meni, da "premnogi pisci, ki nam vsak dan pišejo po časopisih in govorijo po radiu ali po televiziji, te slovnice ne poznajo in tako tudi ne naših sklonov in sklanjatev". Krivci za tako stanje so po Šifrerjevem šola, odsotnost domovinske vzgoje in novinarji, ki so se zaposlovali "s posebnimi kvalifikacijami. Vemo, s kakšnimi, vemo pa tudi, da jezikovno znanje v njih ni bilo zaobseženo."

Neposredno na Gradišnikov članek sta se nato, zopet v ***Književnih listih***, odzvala Drago Felicijan in Janez Zadravec. Felicijan z navajanjem 11. člena nove slovenske ustave ("Uradni jezik v Sloveniji je slovenščina.") in stare določbe (Ur. l. SFRJ št. 58/76) – ki "prepoveduje ime in uporabo tuje firme, to je v jeziku, ki ni

znan narodu ali narodnosti v bivši SFRJ", in se, ker ni v nasprotju z novimi zakoni, še lahko uporablja – utemeljuje potrebo po zakonski zaščiti jezika. Slavističnemu društvu Slovenije predlaga, "da čimprej s sodelovanjem pravne stroke in drugih strokovnih institucij pripravi osnutek predlaganega zaščitnega zakona, ki naj ga obravnava in sprejme državni zbor" (Felicijan 1993). Tudi Janez Zadravec vidi edino rešitev v javni zaščiti slovenščine in dosledni jezikovni politiki. Meni, da je preziranje slovenščine danes še večje kot pred leti in da je "odločitev o podrejenosti slovenščine nekje že bila sprejeta /.../ v naših glavah!". Preziranje slovenščine dokazuje z navajanjem politične stranke, ki "javno zahteva, da naj bo angleščina naš prvi tuji jezik od otroštva naprej", z uvedbo drugih tujih jezikov v prve razrede osnovnih šol, z besedami "pomembnega politika pomembne evropske ustanove", s katerimi "je jasno poudaril, da je slovenski jezik pri nastajanju bodoče Evrope opredeljen kot manjšinski" (Zadravec 1993). Pri vseh teh "dokazih" ne navaja imen in virov, vse ostaja namig v smislu "**neka** naša politična stranka", "**pomemben** politik" (podčrtala M. K. G.).

Razprave o ogroženosti slovenščine se je udeležil tudi Božidar Debenjak (1993). Ukvarja se predvsem s tujimi reklamami na naši televiziji, ki so neprilagojene slovenskemu gledalcu in trgu, hkrati pa so tudi zastarele in jasno kažejo, kam nas tujci, ki nas bombardirajo z njimi, uvrščajo: "v evropsko sirotišnico onstran črte Benetke – Szczecin, kjer je mogoče dobro vnovčiti odrabljen avto in odrabljeno reklamo, tudi če je predpotopna". V zvezi s tujimi imeni podjetij meni, da "gre tako za pomanjkanje samozavesti kot za nelojalno obnašanje do kupca, ki naj se ujame na svoj snobizem, misleč, da kupuje mednarodno preskušeno kvaliteto". Navaja tudi duhovito in s tem upravičeno tujezveneče ime za bife med ljubljansko filozofsko in strojno fakulteto, ki se imenuje McFaxy. "Kjer pa gre za čisto snobovsko spakovanje, tam slovenščini ne grozi pokop, pač pa začenja neusmiljeno zaudarjati po bananski republiki." Resnično ogroženost slovenščine Debenjak vidi v nevednosti. Navaja mnogo primerov prevzemanja srbohrvaških besed zaradi podobnosti, ki pa ni pomenska, ampak le zunanja. Posmehuje se nepravilni rabi "prevedenih" tujk, ki je nastala zaradi nekritičnega slovenjenja "po približnem občutku za njihov domnevni pomen". Vse te stvari pa so posledica nevednosti, ki je moč " – kot je povedal že Orwell. A žal moč koga drugega nad nami".

Delo nato v dveh Sobotnih prilogah objavlja komentar in pogovora Igorja Bratoža z Bredo Pogorelec in Bogdano Herman ter prispevek Janeza Kranjca o pravnem varstvu jezika. Skupni naslov je seveda Ali je slovenščina ogrožena? Igor Bratož, diplomirani komparativist, je urednik te dvodelne nadaljevanke o ogroženosti. Zato je ob mnenju Brede Pogorelec objavil tudi svoj komentar (Bratož 1993), v katerem se norčuje iz vseh pogovorov in razprav o jeziku ter jih imenuje blebetanja in pleteničenja. Jožeta Toporišiča imenuje "najbolj škandalozna figura med varuhi tukajšnega jezika", razvrednoti njegovo slovnico in mu pripisuje čistunstvo, medtem ko Janeza Gradišnika označi le kot "imenitnega prevajalca" in citira njegovo izjavo, "da je vprašanje jezika namreč moralno vprašanje". Bratož je vse te sodbe zavaroval z besedami, da je njegovo mnenje marginalno in hudo nekompetentno.

Breda Pogorelec je v prispevku najprej predstavila jezikovnokulturna prizadevanja v preteklosti. Za sedanje stanje pa meni, da slovenski jezik ni ogrožen, da je slaba le splošna jezikovna kultura, ker pri večini Slovencev ostaja "zgolj na ravni znanja in izkušnje iz osnovne šole". Poudarja pomembnost novih, sodobnih pogledov na jezik in analizira stanje slovenščine v gospodarstvu (notranje sporočanje v podjetju, ime podjetja, poimenovanja izdelkov). Nepravilnosti nastajajo, ker gre "za neke vrste sram in omaloževanje", zato "bo treba dovolj diskretno ustvariti zglede

kulturne rabe in jih uveljaviti brez prisile in pritiskov". Pogorelčeva navaja tudi dejavnosti Slavističnega društva, in sicer prizadevanja za ustrezno zakonodajo (so zoper globalni zakon o jeziku, ker "ima lahko taka (**prisilna**) oblika jezikovnih vprašanj le kratkotrajen ali celo nasprotujoč učinek od zaželenega"), za izobraževanje učiteljev in sodobno utemeljitev jezikovne kulture (Pogorelec 1993).

O ogroženosti jezika se je Igor Bratož pogovarjal tudi z Bogdano Herman, nekdanjo sodelavko v akciji Slovenščina v javnosti. V prispevku Hermanova poudarja, da je po njenem mnenju jezikovna policija nepotrebna, "ne smem se bati, ali bom kaj rekla prav ali narobe – moram si želeti, da se bom izražala pravilno". Sankcioniranje se ji zdi nesprejemljivo, treba pa je "narediti vse, da bi čimveč ljudi norme sploh poznalo". Kakovost pouka je slaba, šola pa tudi ne more dati vsega znanja. Ljudje morajo vedeti, koga lahko vprašajo za nasvet, lektorski poklic ni nepomemben. Razmišljanje o jeziku je Bogdana Herman strnila z razlago slovenske značilnosti: strahotne obremenjenosti s frustracijami; in jezikovna policija bi bila le še ena več. "Če pa se hočeš izboljšati v katerikoli veščini, moraš biti odprt, neprestrašen in varen. Slovenci samih sebe nimamo zelo radi, popolnoma logično je, da tudi ne svojega jezika. To je velika škoda." (Herman 1993) Janez Kranjc, doktor pravnih znanosti in profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani, razmišlja o teoriji in praksi ustavne zaščitenosti slovenskega jezika. Navaja določila stare in nove ustave ter predstavlja težave, ki v praksi nastajajo, a žal na jezikovnem področju ni nobene sodne prakse, ki bi opozorila na probleme in pomanjkljivosti normativne ureditve. "Tako bo verjetno praksa pokazala, da bi bil potreben poseben zakon, ki bi preciziral splošno ustavno normo o uradnem jeziku." Kranjc razmišlja, kaj bi vse zakon moral predvideti (npr. ali je maličenje slovenščine do stopnje, ko skorajda ne moremo več govoriti o slovenščini, ampak o "spakedranščini", tudi kršitev ustavnega določila ali ne), hkrati pa poudarja, da "je pravno varstvo zgolj možnost, ne pa nekaj, kar deluje samo po sebi. Ta možnost bo ustrezno zaživela le, če bo podprta z zrelo in živo narodno zavestjo. /.../ tujina /nas bo/ cenila toliko, kolikor se bomo cenili sami." Žal pa je po Kranjčevem mnenju danes stanje v Sloveniji tako, "da se ljudje, razen izjem, ne zavedajo niti svoje države niti svojega jezika" (Kranjc 1993).

Posledica ogrožanjskih razprav sta tudi pismo Slavističnega društva Slovenije predsedniku Milanu Kučanu (2. 3. 1994)[2] in posvetovanje o vplivu in posledicah tujega kapitala v Sloveniji, ki ga je priredila Slovenska matica v sodelovanju z Mestom Ljubljana 30. 3. 1993.

V pismu Slavistično društvo opozarja na "splošno omalovaževanje slovenščine kot zdaj državnega, uradnega in javnega jezika" ter anglikacijo in podobne težnje, ki izrivajo slovenščino. Zaradi tega Slavistično društvo obnavlja društveno sekcijo za slovenski jezik v javnosti, prosi predsednika Kučana za pomoč in sodelovanje pri urejanju vprašanja slovenščine v javnosti ter njegovo pobudo državnemu zboru, svetu in vladi za urejanje jezikovnih vprašanj.

V Izjavi o tujem kapitalu[3] udeleženci posvetovanja o tujem kapitalu povzemajo stališča, od katerih sta dve povezani tudi z jezikom, in sicer da je treba: "sankcionirati uporabo slovenščine v podjetjih tako v notranji kakor v javni rabi, v obrazcih in dokumentih, standardih in navodilih; postaviti in uresničiti zahtevo, naj se prvenstveno zaposlujejo slovenski delavci in strokovnjaki in naj se slovenščina uporablja tudi na poslovodni ravni". Udeleženci pozivajo Državni zbor, vlado in politične stranke, "da se ovedo odgovornosti za svoje zakonodajne predloge in odločitve v zvezi s tujim kapitalom zaradi njihovih usodnih posledic za slovenstvo in življenje sedanjih in prihodnjih rodov".

Janez Gradišnik se je v ***Književnih listih*** oglasil še trikrat. V prvem prispevku

(1993b) navaja dodatne zglede "razdejanja v jeziku" reklam, imen podjetij in izdelkov, navaja odmeve na svoj januarski članek in zaskrbljeno ugotavlja, da "velike ustanove in organizacije" še vedno niso ničesar storile v podporo ogrožene slovenščine. Država mora za vse tiste, ki nimajo narodne in jezikovne zavesti, izdati ustrezne predpise. Drugi prispevek (1993c) je vabilo slavistom, "naj bi se boja za pravo veljavo slovenščine udeležili tako, da bi nam naredili nekakšen 'veleseznam spačenk', ki naj bi zanesljivo izpričal, kako zelo je slovenščina že 'kolonizirana' z angleščino (in še kakim drugim tujim jezikom)". V tretjem (1993č) pa ugotavlja, da se na vabilo ni odzval nihče. Prek kritične analize dveh prispevkov Alenke Glažančeve o imenih slovenskih podjetjih ponavlja potrebo po čiščenju Avgijevega hleva slovenščine, to pa je po njegovem možno le z ostrim puristčnim bojem. Gradišnik vsa prepričanja ponovi tudi v uvodnem delu svoje knjige ***Slovensko ali angleško***.

O slovenščini v javni rabi govori tudi Narodna stranka Slovenije, "opozarja, da je dogajanje s slovenščino v javni rabi narodna sramota",[4] in protestira proti anglizaciji in italijanizaciji Slovenije ter proti Zakonu o gospodarskih družbah, ki je bil medtem sprejet, saj je "uzakonil vse tisoče imen in podjetij, namesto da bi jim naložil, da morajo ta imena v nekem roku nadomestiti s slovenskimi". 12. 10. 1993 pa Slavistično društvo Slovenije naslavlja na Državni zbor Republike Slovenije – Odboru za kulturo, šolstvo in šport – "pobudo, v kateri predlaga, da se v odboru odpre razprava o posledicah statusa slovenskega jezika, določenega z Ustavo republike Slovenije". Odbor je 4. 11. 1993 glede na pobudo "sprejel sklep, da se v okviru državnega zbora pri odboru imenuje posebna stalna delovna skupina za jezikovno načrtovanje, sestavljena iz zunanjih sodelavcev oziroma strokovnjakov in poslancev".[5]

Lahko bi navajali tudi jezikovne kotičke, ki so se odzivali na razprave o ogroženosti slovenščine (npr. v ***Delu*** ponedeljkova Dlaka na jeziku Staneta Ivanca ali v Slovenčevih Sobotnih branjih jezikovni kotiček Janeza Dularja), vendar menim, da povzeti članki za oris in glavne smernice razprav v letu 1993 zadoščajo in potrjujejo pogosto ukvarjanje z jezikovnokulturnimi vprašanji v tem letu.

"Pobuda desetih"

Nekakšna sinteza različnih člankov in mnenj o ogroženosti slovenščine (in kot bomo videli, nova "kost za glodanje" v letu 1994) je odprto pismo Državnemu zboru Republike Slovenije, podpisano z desetimi imeni (Janez Dular, Janez Gradišnik, Marjeta Humar, Janez Jeromen, Zmaga Kumer, Janko Moder, Primož Simoniti, Janez Sršen, Jože Toporišič in Hieronim Žveglič) 13. 1. 1994 in objavljeno v slovenskih dnevnikih (npr. ***Slovenec***, 18. 1. 1994, str. 3). Podpisniki od Državnega zbora zahtevajo zakonsko zavarovano in predpisano javno rabo slovenščine, ustanovitev telesa, "ki bo z ustreznimi pooblastili in strokovno avtoriteto bdelo nad jezikovno politiko in javno rabo slovenščine", ustrezen jezikovni pouk in domovinsko ter domoljubno vzgojo, obvezno rabo slovenščine v javnih službah in izpopolnjevanje poslancev v jezikovni kulturi. Pismo je seveda povzročilo veliko razprav o upravičenosti in neupravičenosti takih zahtev. V Delovi Sobotni prilogi je Marko Crnkovič objavljal jezikovne kotičke Pet sekund za boljši jezik in se v njih odzival tudi na ogrožanjska vprašanja. Njegov pogled na jezik je diametralno nasproten gradišnikovskemu. Tako npr. piše: "Zato postavimo naslednjo trditev: **vsaka beseda, ki jo govorec ali pisec uporabi v slovenskem besedilu**, ne glede ne njen etimološki izvor, govorno ali pisno obliko, sicer pogostejšo, avtohtonejšo in funkcionalnejšo rabo v nekem drugem jeziku in stopnjo kompatibilnosti s slovenščino, razen neposlovenjenih tujih osebnih lastnih imen, **je slovenska beseda**. /.../ Skoraj bi upal

trditi tudi tole: **slovenska beseda je ne samo vsaka beseda v slovenskem besedilu, temveč vsaka, ki jo izgovori Slovenec, četudi govori v tujem jeziku.** /.../ prišel je čas, ko govorimo zdaj velikoslovenščino: pišite, kao što mislite." (Crnkovič 1994a). V Mladininem intervjuju se pogovarja o "pobudi desetih" (Megla 1994). Meni, da slovenščina ni ogrožena, "ker je mogoče z njo vse povedati", podpisniki "Pobude" problem napihujejo, saj nekaj tujk slovenščine ne more ogroziti. "Take debate o jeziku so popolnoma nenormalne." Glede tujejezičnih reklam in poimenovanj meni, da bodo oglaševalci sami ugotovili, da "je absurdno imeti oglase v tujem jeziku, ker to ni uspešna komunikacija. Pri oglaševanju gre za to, da se nekaj nekomu dopove, in to ni možno dovolj dobro v tujem jeziku." Motijo ga edino računi, na katerih piše Danke, ker "se ne spodobijo", slovenščine pa ne morejo ogroziti. "Razglašanje ogroženosti jezika, protesti proti tujim imenom podjetij in rabi tujih jezikov, to ni občutek ogroženosti jezika, temveč frustracija zaradi poslovne nekonkurenčnosti. Prizadet je nacionalni ponos, vendar ne zaradi jezika, temveč zaradi kapitalskih zadev." Takšen je jezikovni pogled anarholiberalca, kot se Crnkovič sam poimenuje. Podobno v drugih jezikovnih kotičkih. Jezikovna raba mu je merilo pravilnosti, jezik se razvija zaradi "ekonomičnosti komuniciranja /.../ in ker ljudje slabo ali vsaj pomanjkljivo obvladajo jezikovna in slovnična pravila. /.../ v jeziku prihaja do pomot, ki ob dovolj veliki frekventnosti postanejo pravilo, seveda samo pod pogojem, da ne segajo čez tolerančni prag ekonomičnosti komuniciranja, ki bi utegnila okrniti sporočilo." Jezikovne norme potrebujemo, toda velika frekvenca pomot naj bo slovničarju znak, da ne gre več za motnjo (Crnkovič 1994b).

Naj se povrnem k drugim odzivom na "pobudo desetih". V omenjenem Slovenčevem jezikovnem kotičku Janez Dular (1994) bralce seznanja z vsebino pobude in z nekaterimi razpravami o ogroženosti slovenščine. Njegovi pogledi so enaki Gradišnikovim: slovenščina je ogrožena in naloga države je, da poskrbi za njeno zakonsko zaščito. Podružnica Svetovnega slovenskega kongresa ter celjsko slavistično in zgodovinsko društvo so 9. 3. 1994 priredili okroglo mizo o slovenščini v javni rabi. Celjski dijaki in sedmošolci so predstavili raziskovalno nalogo, v kateri so ugotovili, da je večina poimenovanj podjetij v Celju tujih in da mnogi, ki jih uporabljajo, sploh ne vedo, kaj pomenijo. Na okrogli mizi sta sodelovala tudi Janez Gradišnik in Janez Dular. Ponovila sta svoje prepričanje o ogroženosti slovenščine.

Matjaž Kmecl se je še enkrat odzval na ogrožanjska vprašanja (Kmecl 1994). V prispevku poudarja, da so javni napisi v angleščini samo zunanja podoba globljega in širšega problema. Zakonodajna zaščita bi bila "bolj hoja po obrobnih stezicah", potrebnejše bi bilo, "da bi storili vse za sistematično, široko, nenehno jezikovnoizobraževalno vzgojo na vseh izobraževalnih ravneh". Problem vidi v slabih razmerah na slovenističnem oddelku Filozofske fakultete, ki ima premalo pedagogov in asistentov, saj država ne plačuje in ne odpira novih delovnih mest, v znanosti, "kjer je sleherni 'mali oglas' v neslovenski strokovni publicistiki cenjen neprimerno bolj od katerekoli objave doma", pa se ne zavedajo pomena t. i. nacionalne vede in pri habilitiranju zahtevajo tuje objave tudi za področja slovenske literature in jezika. In tudi če država v zvezi s tujimi napisi ne bi mogla storiti nič, "bi pa s svojimi pooblastili in dolžnostmi lahko poskrbela za marsikaj, kar z napisi in imeni nima nobene neposredne zveze, je pa temeljno pomembno za substratno zavest o jeziku".

Marko Trobevšek pa ob razmišljanju o maturitetnih testih iz slovenščine ugotavlja, da slovenščino najbolj ogroža pouk slovnice (Trobevšek 1994). Trobevšek, domnevam, da profesor slavist v srednji šoli ("/v/ pogovoru s slavisti iz drugih šol sem /.../"), ogrožanje slovenščine s slovnico dokazuje na enem samem primeru, ki je, mimogrede povedano, razložen tudi v Toporišičevi skladnji (1982, 105), ki bi jo

profesor moral poznati, tako bi tudi dijakom problem razložil, saj je njegova naloga razlagati tisto, kar v učbeniku piše, opozarjati na morebitne nejasnosti ali celo nepravilnosti.

Ljubljanska odbora Socialdemokratske stranke Slovenije in Socialdemokratske mladine sta 4. 5. 1994 organizirala okroglo mizo Slovenščina v javni rabi. Socialdemokrati so se zavzeli za zakonsko zaščito jezika, ustanovo, ki bi s strokovnimi mnenji profesionalno pomagala pri pravilni uporabi slovenskega jezika, in za ustrezno jezikovno vzgojo in izobraževanje.

Okroglo mizo komentira Ženja Leiler (1994). Ugotavlja, da so številne razprave o "ogroženosti" jezika dobile politične razsežnosti. "Na raznih okroglih mizah se tako šopirijo in zganjajo cele govorance o njeni ogroženosti natanko tisti, ki so z vstopom v sfero politike pozabili, da pomenita politizacija kulture in ideološko agitiranje zanjo nič drugega kot njeno najbolj vulgarno preziranje, in hkrati tisti, ki so si pridobili pravico do lastništva pomembnih vzvodov političnega vpliva." Jezika po njenem mnenju ni mogoče obvarovati z zakonom: "Jezik je pač, najpreprosteje povedano, stvar najsplošnejše kulture, in sicer ne glede na to, kaj vse si pod njo predstavljamo." V nadaljevanju kritizira moderatorja omenjene okrogle mize oz. njegovo jezikovno "(ne)kuturo" in ugotavlja, da pogovor ni prinesel ničesar novega (J. Gradišnik in J. Dular sta ponovila svoja stališča), dr. Mišo Jezernik pa je "skrb za jezik postavil tja, kamor spada: v šole".

Prispevek Leilerjeve je v "razgretem" ogrožanjskem ozračju povzročil veliko protiodmevov. Kar nekaj dni smo lahko v Pismih bralcev (***Delo*** 7., 10., 11., 12. in 13. 5. 1994) prebirali ogorčene prispevke prizadetih bralcev.

Okroglo mizo o slovenščini v javni rabi so v okviru Dolenjskega knjižnega sejma organizirali tudi v Novem mestu (Leiler 1994b). Gostje so bili Janez Dular, Aleš Debeljak, Janez Gregorčič in France Novak. Debeljak je proti zaščiti jezika z zakonom. Denar, ki bi ga za to porabili, naj se nameni za izobraževanje, raziskovanje in povečanje ur slovenščine. Gregorčič je opozoril na nerazvito didaktiko in metodiko poučevanja slovenskega jezika, Novak pa, da je treba posvetiti pozornost predvsem raziskovanju jezika. Dular je ponovil prepričanje, da je zakonska zaščita nujna, seveda ob strokovni angažiranosti. Gostje so se "zavzeli za oblikovanje strokovne inštitucije slavistov, ki bi nudila pomoč vsem tistim, ki se pri svojem delu srečujejo z jezikovnimi problemi".

Ogroženost slovenščine v samostojni Sloveniji?

Številni prispevki, pisma, polemike in okrogle mize kažejo, da je z jezikom res nekaj narobe. Toda ali je slovenščina, ki se je ohranila kljub temu, da ni bila nikoli jezik samostojnega naroda, ogrožena prav sedaj, ko je postala državni jezik?

Jože Toporišič ogroženost jezika definira kot "občutek, da jeziku grozi propad(anje), izginotje. Pojavlja se zaradi neenakopravnosti v rabi, npr. če ne more opravljati vseh tistih vlog, ki jih lahko opravlja primerljiv drug jezik, zlasti pa ogrožajoči. Občutek ogroženosti je lahko tudi posledica prevelikega prevzemanja tujih prvin ali prevelikega števila drugojezičnih priseljencev (ti so lahko tudi le sredstvo za uresničevanje določenih ciljev jezikovne ali narodostne politike oblasti ali posledica nesposobnega vodstva, ki ne vidi posledic velikega priseljevanja). Ogroženost izzove obrambo ogroženega." (Toporišič 1992, 161.)

Glede na definicijo bi slovenščino ogrožala angleščina:

1. če slovenščina ne bi mogla opravljati vseh vlog, kot jih lahko opravlja angleščina
2. če bi prevzemali preveč angleških prvin
3. če bi bilo pri nas preveliko število angleških priseljencev

Tretji razlog lahko odstranimo takoj, saj vemo, da v Sloveniji ne živi veliko angleško govorečih priseljencev. Tisti, ki tu so, so predvsem predstavniki tujih držav, katerih materni jezik večinoma ni angleščina, angleščino uporabljajo kot jezik diplomacije. Upoštevati moramo tudi dejstvo, da je Toporišičeva definicija nastala v času SFRJ, ko je v Slovenijo prihajalo veliko ljudi iz drugih jugoslovanskih republik in ko so ti priseljenci najbrž res bili politično sredstvo za ustvarjanje "jugoslovanskega **naroda**" (prim. Toporišič 1991, 285–288). Glede druge točke lahko rečemo, da se je slovenščina do konca 19. st. izoblikovala v vseslovenski jezik in se začela postopoma uporabljati na vseh področjih, v šolstvu, politiki, znanosti... Do danes je vsekakor oblikovana v trden sistem knjižnega jezika, kar pomeni, da se mora vsaka beseda, ki pride od drugod, najprej temu sistemu prilagoditi v izgovoru, oblikoslovju, pisavi... Besede, ki se ne morejo prilagoditi, so muhe enodnevnice in kmalu izginejo iz jezika, druge pa se prilagodijo tako, da jih kmalu niti ločimo ne od "slovenskih". Tako se prilagajajo tudi angleške; za sandwich pišemo sendvič in izgovarjamo z ozkim e-jem, meeting je miting, pa tudi nesrečni manager je postal menedžer, ker pač nismo "iznašli" boljšega izraza. Številni tuji (predvsem angleški) napisi po ulicah, imena izdelkov in podjetij niso samo slovenska značilnost. Kot piše Janez Orešnik, je tako povsod po svetu, "še na Islandskem, kjer je skrb za jezik res izjemna in že zaradi majhnosti dežele tudi nadpovprečno uspešna" (Orešnik 1993, 251). Vsi ti napisi pa bodo ostali tam, kjer so, v reklamah, na tablah in izložbah. Knjižni jezik zaradi njih ne bo spremenjen, zapisane bodo morda kot stilemi v kakem sodobnem romanu, ki bo npr. karikiral sodobno slovensko navdušenost nad vsem, kar je tujega. Motijo pa nas, ker so tako številni, tako očitni, tako težko izgovorljivi, tako nerazumljivi in včasih tako zelo bebasti. Ko bodo njihovi "iznajditelji" to spoznali, jih bodo poslovenili, ali kot ugotavlja tudi Crnkovič, sporočanje je najbolj uspešno v maternem jeziku, ker je najbolj razumljiv in nam najbližji. To pa je odgovor tudi na prvo točko. Slovenščina lahko opravlja vse vloge enako dobro kot angleščina, samo znati jo moramo, pa postane uporabno orodje za sporočanje.

Če slovenščine potemtakem ne ogroža angleščina, zakaj takšna obramba? Da bomo odgovorili na to vprašanje, moramo najprej omeniti nekaj značilnosti iz slovenske zgodovine.

Zgodovina slovenskega jezika in ogroženost

Za slovenski knjižni jezik je značilno, da že od njegovega nastanka v 16. st. obstaja dvom, ali naj bo jezik tako majhnega naroda sploh samostojen knjižni jezik. Možje, ki so dvomili o upravičenosti obstoja slovenščine in so se nagibali bodisi na nemško bodisi slovansko stran (Vergerij, Vraz, Majer, Dežman, Ilešič), pa so imeli na drugi strani velike ustvarjalne duhove (Trubar, Prešeren, Bleiweis, Levstik, Cankar), ki so branili samobitnost slovenščine s svojimi deli (Vidmar 1963, 66–70; Toporišič 1991, 153). Ogroženost v teh prvih obdobjih slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju SKJ) je torej povezana z dvomom o obstoju jezika tako majhnega naroda. Številčna majhnost je zaznamovala slovenski narod, da se počuti v večnem obrambnem položaju proti t. i. velikim jezikom (Toporišič 1991), jezikom številčnejših narodov, ki nas obdajajo. Zgodovinska usoda ali sreča nam je pomagala, da so bili zagovorniki jezikovne samobitnosti vedno ustvarjalnejša protiutež zagovornikom nasprotne ideje. To pa ima za posledico pomembno dejstvo, da je prav jezik tisti, ki je izoblikoval narodno zavest. Ali kot poudarja že Božo Vodušek: "Mi nismo samo narod, ki je po jeziku krajevno določen in omejen, ampak je prav naša narodna zavest šele vzklila iz zavesti skupnega jezika, kar ni pravilo pri večini narodov, ki so nastali na podlagi konkretnejših zgodovinskih dejstev." (Vodušek 1933).

Ohranitev slovenskega jezika je tudi posledica jezikovnokulturnega prizadevanja, ki ga označujemo s pojmom purizem. Pojavi se z nastankom SKJ in "čisti" jezik (po nepotrebnem) prevzetih besed. V svoji pozitivni vlogi je pripomogel k ohranjanju "samobitnosti slovenskega jezika in to je njegova zgodovinska zasluga" (Korošec 1985, 70), v skrajnosti pa pomeni tudi nazadnjaško gledanje na jezik in celo zaviranje njegovega razvoja. Tako je npr. Prešeren nastopil proti purizmu, ki ni odstranjeval le nepotrebnih germanizmov, temveč tudi take, za katere nismo imeli ustreznih besed, sprva pa je nasprotoval tudi odstranjevanju latinskih in grških kulturnih besed. Skrajnosti najdemo v 19. st., ko je Levstik "čistil" slovenščino na podlagi stare cerkvene slovanščine, Jurčič pa se ji je bil pripravljen odpovedati v korist skupnega slovanskega jezika. Vse te zablode na eni strani in pozitivna prizadevanja za samobitnost slovenskega jezika na drugi je podrobno razčlenil Jože Toporišič (1991). Knjiga je pomemben prispevek k slovenskemu družbenostnemu jezikoslovju (sociolingvistiki) tudi zato, ker so v njej zbrani članki iz obdobja boja proti srbohrvaščini. V času nastanka so ti članki pomenili pogumno dejanje v obrambo slovenščine proti politiki pojugoslovanjenja, zato jih moramo uvrstiti med druga pozitivna prizadevanja za samobitnost SKJ.

Če smo rekli, da je jezik tisti, ki je izoblikoval narodno zavest, da nas je skupni jezik povezal v narod, potem lahko rečemo, da je bila, zgodovinsko gledano, slovenščina ogrožena takrat, ko je bil ogrožen slovenski narod kot njen nosilec. Vedno je bil ogrožen takrat, ko so se intelektualci spraševali, ali ima tako majhen narod pravico do obstoja in jezika. To vprašanje so rešili protestanti, ki so začeli pisati prav v jeziku tega majhnega naroda. Potem je bila slovenščina ogrožena, ko so si slovenski intelektualci v strahu pred Nemci želeli zlitja v enoten slovanski narod in so to enotnost videli tudi v enotnem slovanskem jeziku. Na to je odgovoril Levstik, ki je prvi jasno formuliral, "da je slovansko vprašanje za Slovence – ne več jezikovno, pod katerega pretvezo se je doslej skrivalo, ampak – politično vprašanje" (Prijatelj 1928, 90). Levstik je jezik "proglasil za najmočnejšo oporo narodne kulture in ravno one ideje nacionalnega obstanka, v imenu katere so hoteli posamezniki žrtvovati svoj jezik ali njega uporabo omejiti za najprimitivnejše svrhe" (Prijatelj 1928, 58). Ti posamezniki so bodisi ugotovili svojo zmoto (npr. Jurčič) bodisi zapustili svoj jezik (Vraz, Dežman, Majar, Ilešič). Ogrožen je bil tudi zaradi političnih prizadevanj v stari Jugoslaviji. Geslo "ena država – en narod – en jezik" je predpostavljalo zlitje slovenščine in seveda neobstajanje Slovencev. Podobne težnje so se pojavljale tudi v SFRJ, le da na bolj prefinjen način. Vsi poskusi (geslo o bratstvu in **enotnosti**, poimenovanje narodne zavesti z nacionalizmom, priseljevanje brez prilagoditve novemu okolju in jeziku, srbohrvaščina v JLA, poskusi s skupnimi jedri) so temeljili na želji "pojugoslovaniti" Slovence (prim. Toporišič 1991). Slovenski narod in s tem jezik pa je bil ogrožen tudi med drugo svetovno vojno, zaradi politike, ki je hotela iztrebiti Slovence (ponemčevanje).

Zaradi zgodovinskih okoliščin, prostorske umeščenosti in predvsem številčne majhnosti slovenskega naroda ter zavesti, da smo poseben narod zaradi posebnega jezika, se je v nas izoblikoval občutek ogroženosti pred vsemi "velikimi" jeziki. Slovenščino smo (bili) pripravljeni braniti celo s skrajnostmi in tudi takrat, ko to ni (bilo) potrebno.

Jezikovnokulturna malomarnost ali ogroženost?

Ogrožanjske razprave, omenjene v tem prispevku, lahko razdelimo v tri skupine glede na odnos, ki ga imajo pisci teh člankov do jezika.

I. V prvo skupino uvrščam prispevke, ki jih lahko glede na ubesedeni jezikovni

nazor poimenujemo puristični, in prispevke tistih, ki menijo, da angleščina ogroža slovenščino. Kljub temu, da se je SKJ izoblikoval v ustaljen in enoten sestav, ki je opisan v slovnici, slovarju in pravopisu, in da ga lahko uporabljamo za poimenovanje vsega, kar delamo, mislimo in čutimo, nekateri še vedno menijo, da ga brez stalne zaščite pred tujimi vplivi ne bomo ohranili. Prispevki Janeza Gradišnika in Janeza Dularja gredo v to skupino.

Gradišnik ne razume, da v jeziku s prisilo ne dosežemo ničesar, saj ni nekaj stalnega in nespremenljivega. Številni novi predmeti, za katere nimamo domačega izraza, prihajajo v naš svet in potrebujejo poimenovanje. Včasih nam uspe pravočasno najti domače poimenovanje, drugič smo prepozni in se tuje ime sprejme hkrati s predmetom, vendar se prej ali slej prilagodi našemu jeziku v izgovoru in pisavi. Prepovedovanje uporabe že sprejetih imen tako zavira razvoj jezika in ga siromaši. Že Anton Bajec piše, da je jeziku "poglavitna naloga, da more vse izraziti. Kadar ni domače besede, mora priskočiti na pomoč tuja" (1951, 11), in dodaja, da bi morali iz SKJ izločiti kakih 10. 000 besed, če bi ga hoteli očistiti samo slovanskih izposojenk (1951, 20).

Tuja poimenovanja in imena izdelkov, ki so predmet Gradišnikovega sedanjega poziva na "oster puristični" boj, so, kot smo že zapisali, moteča, ker so številna. Knjižnega jezika pa ne bodo ogrozila, saj živijo v posebnem svetu reklame in tržništva. Dokler novopečeni zasebneži mislijo, da jim bo tuje ime prineslo boljši zaslužek, naj ga imajo. Kmalu bodo opazili, da se Slovenec veselo nasmehne ob Cukrčku, in ne ob Sweet, sweet way, in da tudi redki tujci, ki pridejo k nam, raje kupujejo v dobrih slovenskih trgovinah s tipičnimi slovenskimi izdelki, kjer si z veseljem lomijo jezik, ko poskušajo izgovoriti *žlobudravček, klopotec, pri mačku, medica, panjska končnica* ali kaj podobnega.

Verjamem, da Gradišnika tuja poimenovanja motijo, menim pa, da jih izkoristi tudi za to, da prek njih izpove že tisočkrat ponovljeni jezikovni nazor, ki nasprotuje vsemu, kar samo diši po tujem, in okrca besede, ki z javnimi napisi niso v zvezi, npr. menedžer, avkcija. Seveda je kultiviranje jezika stalen proces, vendar pa ne sme biti prisila ali zaviranje jezikovnega razvoja. Temelji na pravilu, da ima domač izraz, če ga imamo, prednost pred tujim, da pa besed, ki so že v jeziku in opravljajo svojo sporočanjsko vlogo, ne moremo ocenjevati po izvoru, ampak po potrebnosti ali nepotrebnosti. Nepotrebna je, če imamo zanjo ustrezno domače poimenovanje ali če se ne more zaradi svoje izrazne ali drugačne podobe vključiti v sistem SKJ. Potrebna pa je, če je nosilka pomena ali pomenskega odtenka, in jo torej potrebujemo za izražanje prav tega pomena ali odtenka (prim. Korošec 1972, 1985). Tega pa Gradišnik ne razume in presoja besede le glede na njihov izvor, torej domače – nedomače, vse, kar je nedomačega, odstranjuje, ne glede na ustaljenost. Naj navedem le en primer. V svoji zadnji knjigi (Gradišnik 1993d, 42) pri geslu HALA piše: "spačenka iz nemškega die Halle. SP 62 jo je sicer sprejel, vendar je nelepa in nepotrebna, ker lahko za tovarniške stavbe (in prostore) te vrste rečemo lopa, za športne pa dvorana."

1. Besed ne moremo presojati po tem, ali so lepe ali nelepe (razen ko otroku rečemo, naj ne govori grdih besed, in pri tem mislimo na vulgarizme).

2. Beseda hala je potrebna, ker je v SKJ nosilka pomena. Pomeni namreč prav velik, pokrit, zaprt prostor za tovarniška dela, v nasprotju z dvorano, ki jo imamo za velik prostor, namenjen (večjim) prireditvam.

3. Beseda lopa je poimenovanje za "pokrit prostor za shranjevanje vozov, kmečkega orodja, strojev" (SSKJ). SSKJ sicer piše tudi pomen besede lopa, kot ga imata besedi hala in dvorana, vendar današnja raba med temi besedami razlikuje.

Besede so si razdelile pomene, večina ljudi jih tako uporablja in prepričana sem, da nihče danes ne govori o tovarniški lopi.

Dajati besedi lopa pomen, ki ga nima več, je prisila nad jezikom in neupoštevanje jezikovne resničnosti.

Gradišnikov purizem je bil že velikokrat ocenjen, razčlenjen in kritiziran[6], zato naj navedeni primer zadostuje. Slepo čiščenje prevzetih besed je siromašenje jezika in njegovih izraznih možnosti. Sankcionirati kršitve v rabi slovenščine pa je prisila, ki v jeziku ne rojeva nič dobrega, le nasprotje.

V to skupino uvrščam tudi prispevke Janeza Zadravca, Draga Felicijana, Dušana Moravca in Borisa Paternuja, ker menijo, da slovenščina je ogrožena, in se zavzemajo (razen Dušana Moravca, ki o tem ne piše) za zakonsko zaščito.

II. Nasprotje, rojeno iz puristične skrajnosti, je jasno ubesedeno v prispevkih Marka Crnkoviča in Igorja Bratoža. Nezanimanje za jezikovna vprašanja, norčevanje iz ljudi, ki se z jezikom ukvarjajo, popolna odprtost in misel, da je slovensko vse, kar govori Slovenec (tudi če ni slovensko), je prav tako škodljiva kot purizem. Vodi v nered. Kljub temu pa je treba prispevke omenjenih komparativistov videti kot odziv na skrajnost, porojeno iz nasprotne skrajnosti. V tem smislu bi lahko v to skupino uvrstili tudi prispevek Ženje Leiler, ki je pisala omenjeni komentar enostavno zato, ker so ji šle tako številne razprave in okrogle mize o ogroženosti slovenščine že "na živce". Seveda so vsi trije proti kakršnikoli zakonski zaščiti jezika. Leilerjeva pa postavlja jezikovna vprašanja v šolo, zato jo lahko uvrstimo tudi v tretjo skupino.

Najostrejši je Bratož, ki se norčuje iz vsega jeziko(slo)vnega in ne obvlada kulture polemike. Hkrati pa se tudi sam zgraža nad neznanjem in nepismenostjo, seveda lektorja in literarnega zgodovinarja, torej le zato, da bi z njuno pomočjo podkrepil svoje norčevanje iz vsega slovenističnega. Ko obtožuje Toporišiča čistunstva, hkrati pa v obravnavi jezikovnokulturnih vprašanj Gradišnika imenuje le dobrega prevajalca, kaže, da je njegovo poznavanje jezikovnih vprašanj zelo omejeno in zato prav zares tudi hudo nekompetentno. Marko Crnkovič kljub svoji anarholiberalnosti še vedno verjame v potrebnost jezikovne norme, ki pa jo je po njegovem treba spreminjati tudi zaradi napak, ki jih delajo uporabniki jezika. Ob branju njegovih prispevkov o jeziku pa se ne morem znebiti občutka, da je vse le vnaprejšnje nasprotovanje vsemu, kar je povezano z jezikom, slovnico in avtoritetami, in se je začelo že, po njegovih besedah (Crnkovič 1994c), v osnovni šoli, zaradi "teženja" s slovensko slovnico, ter se nadaljuje vse do danes kot (mladostniško) uporništvo proti vsem "brezprizivnim avtoritetam".

III. V tretjo skupino sodijo vsi tisti, ki vprašanje jezika postavljajo v širši okvir in ne govorijo o njegovi ogroženosti. Problem vidijo v slabi jezikovni kulturi, ki ostaja na stopnji osnovne šole, napačni jezikovni politiki, ki se ne zmeni za potrebe in vprašanja šolstva, in vsesplošni poosamosvojitveni zmedi, neredu in razvrednotenju vrednot. Tisti, ki se zavzemajo za zakonsko zaščito jezika, vidijo to zaščito v smislu slovenščine kot uradnega jezika v Sloveniji in v smislu zaščite človekovih pravic, da se npr. slovenski delavec v Sloveniji s svojim delodajalcem pogovarja slovensko. Ne zavzemajo pa se za sankcioniranje. Rešitev težav vidijo v boljši jezikovni vzgoji, v izobraževanju učiteljev, raziskovanju in jezikovnokulturnih prizadevanjih.

Slovenščina potemtakem po mnenju večine razpravljavcev ni ogrožena. In res ni. Ogrožena je naša jezikovna kultura. Ne znamo pisati, ne govoriti, naš parlament, okrogle mize, predavanja, strokovni članki itd. so zgledi jezikovne nekulture. Pa za to ni kriva angleščina ali italijanščina ali bedasto ime podjetja, tudi me-

nedžerji pa hale ali avkcije ne. Kriva je slaba jezikovna vzgoja, ki se konča v osnovni šoli. Preobremenjeni srednješolski profesorji le negodujejo nad slovensko slovnico, obtožujejo jo celo, kot smo videli, da ogroža slovenščino. Niso pa se pripravljeni naučiti ničesar novega, predavajo le književnost, ker jim za jezik zmanjkuje časa. Človek s končano srednjo šolo bi moral biti sposoben pisnega in ustnega sporočanja, to bi moral biti cilj jezikovnega pouka. Učitelj bi moral biti sposoben predstaviti slovnico ne kot zbirko dolgočasnih pravil, ki se jih je treba "napiflati", ampak kot pravila, ki jih potrebujemo, če hočemo uspešno komunicirati. In učbeniki bi morali biti tako napisani. Pri pripravi učnih načrtov bi morali sodelovati učitelji, ki bi se zavzemali za to, da je bolje naučiti manj, pa tisto dobro, kot pa zasuti učenca z milijoni podatkov, ki jih ne bo nikoli potreboval in tako ali tako pozabil. Sploh pa bi bilo treba spremeniti predmetnik in uvesti predmet slovenski jezik in književnost, ki bi dejansko obsegal le jezikovno vzgojo in slovensko književnost (mimogrede, večina slovenistov sploh ni usposobljena predavati svetovne književnosti, razen če so študirali tudi primerjalno književnost, zato jim priprave za pouk svetovne književnosti vzamejo ogromno časa, ki ga ne plača nihče). Drugi predmet pa bi obsegal umetnostno, likovno in književno vzgojo (poučevali pa bi ga trije profesorji: komparativist, glasbeni in umetnostni zgodovinar, in sicer tako, da bi predavali razvoj posamezne umetnosti po obdobjih)[7]. Tako bi bili naši srednješolci bolj razgledani, pa še pisati in govoriti bi znali. Tudi na fakultetah bi morali študentje poslušati kar nekaj ur jezikovne vzgoje, ki bi povezovala srednješolsko znanje in potrebe bodočega strokovnjaka, ki bo moral svoje znanje v govorni in pisni obliki tudi uporabljati. Tako je npr. nenavadno, da na Fakulteti za družbene vede bodoči novinarji nimajo govornih vaj. Diplomirani novinar bi pač moral znati tudi govoriti, tako pa se potem tega bolj ali manj uspešno nauči v službi. In tako bo ostalo, ker ni denarja niti za ustrezno velik jezikovni laboratorij niti za strokovnjaka, ki bi to delo opravljal. Vse stvari se torej končajo pri denarju. Tudi srednješolski profesor bi bil boljši, če bi bil za svoje delo primerno plačan in če bi mu pripadal čas in denar za permanentno izobraževanje. In dokler bo država reševala le potopljeno gospodarstvo in zapostavljala intelektualno delo, dokler bo Ministrstvo za znanost in tehnologijo podpiralo predvsem naravoslovje, družboslovje in humanistiko pa obravnavalo po enakih kriterijih kot do sedaj, toliko časa bo naš jezik zanemarjan, jezikovna vzgoja slaba in pomanjkljiva.

Vprašanje vdiranja angleških besed je torej le opravičilo za številne jezikovne debate, resnični problem je v neznanju in jezikovni nekultiviranosti. Vdiranja angleških besed ne bomo v popolnosti nikoli preprečili, lahko pa preprečimo jezikovno malomarnost. To lahko stori šola z ustreznim jezikovnim poukom in država, ki se bo ukvarjala z za narodovo prihodnost pomembnejšimi stvarmi, kot so najrazličnejše afere.

Opombe:

1. Prim. npr.: Pogorelec, Breda. 1962. Slovenski pravopis 1962. *Naši razgledi*, 20, 393–394, in 21, 412.

Toporišič, Jože. 1969. Nekaj stališč k odprtim pravopisnim in pravorečnim problemom. *Jezik in slovstvo*, XIV, 184–190.

Urbančič, Boris. 1963. Ob novem slovenskem pravopisu. *Slavistična revija*, 14, 211–228.

2. *Jezik in slovstvo* 1992/93, 5, 184–185.

3. *Delo*, 10. 4. 1993, str. 27.

4. Povzeto po *Delu*, 9. 7. 1993: NSS o slovenščini v javni rabi, str. 16.

5. Povzeto po *Delu*, Pisma bralcev, 17. 3. 1994, Uroš Pintar: Fleur diši lepše kot roža, str. 11.

6. Prim. npr. Urbančič, Boris. 1972. *O jezikovni kulturi.* Ljubljana: Cankarjeva založba.

Toporišič, Jože. 1966. Kaj mislimo o Slovenščini za Slovence. V *Jezik in slovstvo*, 5, 172.

Korošec, Tomo. 1965. Teorija in praksa v Slovenščini za Slovence. V *Jezik in slovstvo*, 8, 241–247.

Müler, Jakob. 1982. Jezik kot vrednota ali jezik kot resničnost? V *Naši razgledi*, 28. 5. 1982, 294–296.

7. Jože Toporišič je pred leti to že predlagal Zavodu za šolstvo, a so se temu predlogu učitelji uprli. (Navedeno iz pogovora M. Kalin Golob z Jožetom Toporišičem.)

Reference:

Bajec, Anton. 1951. *Rast slovenskega knjižnega jezika.* Ljubljana: Novinarsko društvo Slovenije.

Bezlaj, France. 1967. *Eseji o slovenskem jeziku.* Ljubljana: Mladinska knjiga.

Bratož, Igor. 1993. Jezik kot moralno vprašanje. *Delo*, 3. 4. 1993, 29.

Crnkovič, Marko. 1994a. Velikoslovenščina. *Delo*, 5. 2. 1994, 30.

Crnkovič Marko. 1994b. Prvi lektor je bil Jahve. *Delo*, 26. 3. 1994, 34.

Crnkovič Marko. 1994c. Apologija velikega slovničarja. *Delo*, 12. 3. 1994, 30.

Debenjak, Božo. 1993. Ali je slovenščina ogrožena. *Delo*, 27. 3. 1993, 35.

Dular, Janez. 1994. Besede ali dejanja? *Slovenec*, Sobotna branja, 12. 2. 1994, 29.

Felicijan, Drago. 1993. Lahkotna brezbrižnost mnogih slovenskih poslovnežev. *Delo*, 25. 2. 1994, 14.

Gradišnik, Janez. 1993a. Kako da se nihče ne zgane in se nič ne zgodi. *Delo*, 7. 1. 1993, 13.

Gradišnik, Janez. 1993b. Komu je kaj mar, kaj se zares dogaja v jeziku. *Delo*, 27. 5. 1993, 15.

Gradišnik, Janez. 1993c. Kje ste slovenisti, da naredite veleseznam spačenk. *Delo*, 17. 6. 1993, 13.

Gradišnik, Janez. 1993č. Brez ostrega jezikovnokulturnega purizma s slovenščino ne bo bolje. *Delo*, 5. 8. 1993, 13.

Gradišnik, Janez. 1993d. *Slovensko ali angleško.* Celje: Mohorjeva družba.

Herman, Bogdana. 1993. Neljubezen do sebe, neljubezen do jezika. *Delo*, 10. 4. 1993, 27.

Kmecl, Matjaž. 1994. Še o lajdranju s slovenščino. *Delo*, 19. 3. 1994, 36.

Korošec, Tomo. 1972. *Pet minut za boljši jezik.* Ljubljana: DZS.

Korošec, Tomo. 1985. *Slovenski jezik 4.* Maribor: Založba Obzorja.

Košir, Niko. 1993. Kratko podučenje o rabi mestnika in dajalnika. *Delo*, 28. 1. 1993, 13.

Kranjc, Janez. 1993. Pravno varstvo? Že, a podprto z živo narodno zavestjo. *Delo*, 10. 4. 1993, 27.

Leiler, Ženja. 1994a. Kdor je brez greha naj prvi vstavi vejico. *Delo* 6. 5. 1994, 7.

Leiler, Ženja. 1994b. Ustanovili podjetje "nepodjetnih" slavistov. *Delo*, 13. 5. 1994, 8.

Megla, Maja. 1994. Jezikovna pravda. *Mladina*, 15. 2. 1994, 28–29.

Orešnik, Janez. 1993. Dosledno: Materinščina pri pouku. *Sodobnost*, 3–4, 250–253.

Paternu, Boris. 1993. Jezik v podnebju pragmatizma. *Sodobnost*, 3–4, 254–255.

Pogorelec, Breda. 1993. Ne gre za jezikovne okraske. *Delo*, 3. 4. 1993, 29–30.

Poniž, Denis. 1993. Jezik naš vsakdanji ali be cool, baby! *Sodobnost*, 3–4, 270–273.

Prijatelj, Ivan. 1928. Slovensko, slovansko in južnoslovansko vprašanje pri Slovencih na prelomu 60-ih in 70-ih let. *Razprave*, 57–139. Ljubljana: Znanstveno in publicistično društvo za humanistične vede v Ljubljani.

Šifrer, Jože. 1993. Žalostna zgodba o naših sklonih in sklanjatvah. *Delo*, 4. 2. 1993, 14.

Toporišič, Jože. 1982. *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: DZS.

Toporišič, Jože. 1991. *Družbenost slovenskega jezika*. Ljubljana: DZS.

Toporišič, Jože. 1992. *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Toporišič, Jože. 1993. Slovenski jezik in slovenski narod. *Sodobnost*, 3–4, 274–277.

Trobevšek, Marko. 1994. Slovenščino najbolj ogroža pouk slovnice. *Delo*, 28. 4. 1994, 14.

Vidmar, Josip. 1963. *Srečanje z zgodovino*. Maribor: Založba Obzorja.

Vodušek, Božo. 1933. Za preureditev nazora o jeziku.
Krog, Zbornik umetnosti in razprav, 66–76.

Zadravec, Janez. 1993. "Naredite nam to deželo angleško". *Delo*, 25. 2. 1993, 14.

Zlobec, Ciril. 1993. Koliko nas jezik še določa kot narod? *Sodobnost*, 3–4, 219.

MONIKA KALIN GOLOB

CONTEMPORARY VIEWS ON THE THREATS TO THE SLOVENE LANGUAGE

ABSTRACT

This article reviews the 1993–94 debates on Slovene language in public use. The debates can be divided into three groups. The representatives of the first one believe that the Slovene language is endangered – although it is, for the first time in its history, the language of an independent state – and it must be protected by the law. Efforts to preserve a language from pollution and foreign influence may be considered purist. Such a radical stance may, in a way, even impede the development of language. At the same time, this position gives rise to a contrary view. Particularly a number of younger scholars believe we can talk or write as we want, and that all the debates about an endangered language are nonsense. This extreme could, however, lead to a chaotic linguistic situation.

The third group of participants in the 1993–94 discussions is the largest. They do not consider the Slovene language to be endangered, but rather criticise our linguistic culture as underdeveloped or inappropriate. Indeed, it would be difficult to sustain the belief that the Slovene language is endangered, because it is a language with a literary tradition of more than 440 years. It has been used in all spheres of public and private life since the end of the 19th century. All of our feelings, thoughts and work can be expressed in it. However, our linguistic culture must be cultivated. Language users should be aware that linguistic culture is a part of general culture, and since it is the only tool of an effective human communication, it cannot avoid systematic regulation. This problem must be first of all solved through education. To cultivate the linguistic culture, better language teaching programmes and courses are needed, more intensive linguistic research, and a general support to related intellectual enquiry.